

Araştırma Makalesi / Research Article

**ANTİK ÇAĞ KONUT MİMARİSİNE SİDE'DEN BİR ÖRNEK:
PERİSTYL AVLULU EV***

Fatma Çağım ÖZCAN¹

Öz

Side'de 2014 yılından bu yana gerçekleştirilen parsel kazılarında Side'nin kent planı, kentleşme süreci ve imar faaliyetlerine ilişkin çok önemli veriler elde edilmiştir. Bu veriler, kentte tiyatronun güneyinde bir konut alanının oluşturulduğunu göstermektedir. Bu kapsamda 785-19 ve 785-18 parsellerde birbirinden 2 ara sokakla ayrılan 3 ayrı yapı ortaya çıkarılmıştır. A, B ve C Yapısı olarak adlandırdığımız bu yapıların planları parsel içerisinde tam olarak tespit edilememiştir. Yalnızca B Yapısının işlevi ve merkezi planına dair net çıkarımlar yapılabilmektedir. Bu çalışmanın konusunu B Yapısı olarak adlandırdığımız *peristyl* avlulu evin planı, bu planın ortaya koyduğu plan tipi ve yapının mimari gelenek açısından benzerlik gösterdiği başka örnekler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu sayede, Anadolu'nun antik çağ konut mimarisine dair örneklerle, Pamphylia Bölgesi'nin en önemli kentlerinden birisi olan Side'den bir yenisi eklenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Side, antik çağ, konut, *peristyl* avlu.

**AN EXAMPLE OF ANCIENT HOUSING ARCHITECTURE FROM SİDE:
THE PERİSTYL HOUSE**

Abstract

The parcel excavations carried out in Side since 2014 have yielded very important data on the city plan, urbanisation process and development activities of Side. These data show that a residential area was created south of the theatre in the city. In this context, 3 separate buildings separated from each other by 2 alleys were unearthed in parcels 785-19 and 785-18. The plans of these buildings, which we named as Building A, B and C, could not be determined exactly within the parcel. Only the function and the central plan of Building B can be clearly inferred. The subject of this study is the plan of the house with a *peristyle* courtyard, which we call Building B, the plan type revealed by this plan, and the comparative evaluation of the building with other examples in terms of architectural tradition. In this way, a new example of the ancient residential architecture of Anatolia will be added from Side, one of the most important cities of the Pamphylia Region.

Keywords: Side, antiquity, residence, *peristyl* courtyard.

*Bu makale Dr. Fatma Çağım Özcan'ın "Side Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı 779-14, 798-1, 785-19 ve 785-18 Parsel Kazılarının Seramikler Işığında Değerlendirilmesi" başlıklı basılmamış doktora tezinin 4. bölümünden türetilmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kütahya/Türkiye. fcagim.ozcan@dpu.edu.tr. Orcid ID: 0000-0001-5176-085X.

Başvuru Tarihi (Received): 17.11.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

Antalya İli, Manavgat İlçesi, Side Mahallesi'nde Köy İçi Mevkiinde yer alan parsellerde Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.03.2013 tarih ve 1497 sayılı kararı ile uygun bulunan, 17.02.2014 tarih ve 2424 sayılı kararı ile kesinleşmiş olan 'Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı' gereğince yeniden yapılaşmaya gidilmektedir. Bu kapsamda Side'de yarımada üzerinde 2014-2020 yılları arasında Side Müze Müdürlüğü'nün denetiminde, Side Antik Kenti Kazı Başkanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilen, 2020 yılından bu yana ise Side Antik Kenti Kazı Başkanlığı tarafından yürütülen parsel kazılarında Side'nin kent planı, kentleşme süreci ve imar faaliyetlerine ilişkin çok önemli veriler elde edilmiştir. 'Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı' gereğince yeniden yapılaşmaya gidilen ve kazı sonuçları bu çalışma kapsamında değerlendirilen 785-19 ve 785-18 Parselde elde edilen veriler de kentin cadde-sokak organizasyonu, *insula* düzenlemeleri ve sivil mimari gelenekleri açısından dikkat çekici bulgular ortaya koymuştur².

Tiyatroya oldukça yakın bir konumda (150m) olan bu parsellerde açığa çıkarılan yapıların sivil mimari örnekleri olması, kentte tiyatronun güneyinde bir konut alanının oluşturulmuş olduğunu göstermektedir. Bu veriler, kentin tiyatro, Dea Roma Kült Tapınağı, Tykhe Tapınağı ve ticaret *agorası*, Hamam-*Gymnasium* kompleksi de olarak adlandırılan M Yapısı gibi kamu yapılarının yoğunlaştığı tiyatro ve çevresinin gerisinde, yarımada üzerinde kentin günlük yaşamının sürdürüldüğünü göstermesi açısından son derece önemlidir (Levha 1, 2).

785-19 ve 785-18 Parsellerde kazılar tamamlandıktan sonra birbirine paralel, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, 2.20m-2.30m arasında genişliğe sahip iki ara sokak açığa çıkarılmıştır. Bu sokakların zeminlerinin taş plakalarla kaplanmış olduğu anlaşılmıştır. Side'de yarımada üzerinde gerçekleştirilen parsel kazıları, kentin sütunlu caddelerinden C Caddesi'nin güzergâhı, bu caddenin stoası ve caddeye bağlanan ara sokakların planlamasına dair bulgular da ortaya koymuştur. Bu bağlamda 785-19 ve 785-18 Parsellerin doğu sınırını belirleyen modern caddenin devamında kazısı tamamlanan parselde, 785-19 Parselde açığa çıkarılan kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve 1 Nolu Sokak olarak adlandırdığımız sokağın devamı olabilecek bir sokak düzenlemesi görülmektedir. Burada ayrıca sütunlu caddenin (C Caddesi) bir bölümü de açığa çıkarılmıştır. Buna göre 785-19 ve 785-18 Parsellerde yer alan 1 ve 2 Nolu Sokakların Kent Kapısı'ndan Tapınaklar Alanı'na uzanan sütunlu caddeye (C Caddesi'ne) bağlandığını söylemek yanlış olmayacaktır (Levha 3, 7b).

Ara sokak-*insula* düzenlemesine sahip olan 785-19 ve 785-18 parsellerde birbirinden 2 ara sokakla ayrılan 3 farklı yapı ortaya çıkarılmıştır. A, B ve C Yapısı olarak adlandırdığımız bu yapılardan hiçbirinin tam planı parsel içerisinde tespit edilememiştir. Yalnızca B Yapısının işlevi ve merkezi planına dair net çıkarımlar yapılabilmektedir (Levha 3, 5). Bu çalışmanın konusunu B Yapısı olarak adlandırdığımız *peristyl* avlulu evin planı, ortaya koyduğu plan tipi ve yapının mimari gelenek açısından benzerlik gösterdiği başka örnekler ile birlikte değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Yapının inşa tarihi kesin olarak belirlenememiş olsa da olası inşa veya onarım süreci ile son kullanım evresi de bu çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, Anadolu'da

² 785-19 Parselde kazı çalışmaları 16 sondajda, 785-18 Parselde ise 6 sondajda gerçekleştirilmiştir. Bu sondajlarda ortaya çıkarılan mimari buluntular ve yapı izleri parselin tümünde izlenerek açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkan kalıntılar ölçü, çizim ve fotoğraflarla belgelenmiş, vaziyet planı da oluşturulmuştur. Kazı çalışmaları Side Müze Müdürü Güner Kozdere denetiminde, Arkeolog Cihan Salman, Müze Araştırmacısı Fatma Tufan ve Arkeolog Ahmet Durman tarafından yürütülmüş ve tamamlanmıştır. Parselde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları ile ilgili tüm resmî belgeler Side Müze Müdürlüğü'nün ve Side Antik Kenti Kazı Başkanlığı'nın izinleriyle incelenmiş ve değerlendirilmiştir. İzinleri için söz konusu kurumlara teşekkürlerimi sunarım. Makalede kullanılan görsellerin tamamı Side Kazı Başkanlığı arşivine aittir. Planlar üzerinde renklendirme ve canlandırma çalışmaları makalenin yazarı ve Mimar Yasemin Çinici tarafından gerçekleştirilmiştir.

açığa çıkarılan Antik Çağ konutlarına Pamphylia Bölgesi'nin en önemli kentlerinden birisi olan Side'den yeni bir örnek eklemektir.

1. *Peristyl* Avlulu Ev (B Yapısı)

785-19 ve 785-18 Parsellerin birleştiği noktada, her iki parselin oluşturduğu alanın ortasında yer alan yapıda, güneyindeki 1 Nolu ve kuzeyindeki 2 Nolu Sokağa çıkılabilen iki adet kapı açıklığı görülmektedir. Yapının planına genel olarak bakıldığında yaklaşık olarak kuzey-güney doğrultulu olduğu, ana girişinin ise güneybatıda yer aldığı anlaşılmaktadır. Yapının dış duvarlarının arasında, parselde görülebilen bütünlüklü mekânlarının bir konut planı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yapının 785-19 Parselde açığa çıkarılan güney dış duvarı ve 785-18 Parselde tespit edilen kuzey dış duvarı kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludur (Levha 3, 4). Güney sınırını oluşturan duvar 14.30m, kuzey sınırını oluşturan duvar ise 14.00m uzunluğundadır. Bu dış duvarların arasında, her iki parselde birbiri ile bağlantılı farklı boyutlarda mekânlar ortaya çıkarılmıştır. Yapının 1 ve 2 Nolu Sokaklar arasındaki iç genişliği 24,70m ile 25m arasında değişmektedir.

B Yapısına ait kalıntılar plan açısından değerlendirildiğinde, merkezî konumda bulunan bir havuzlu avlu ile zemini mozaik kaplanmış bir ana salon etrafında konumlanmış ikincil mekânlardan oluşan bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. *Peristyl* avlulu evde, güneyindeki 1 Nolu ve kuzeyindeki 2 Nolu Sokak arasında görülebilen 9 adet mekân bulunmaktadır. Bu mekânlar numaralandırılırken ilk önce işlevi belirlenebilen mekânlara numara verilmiş ve sonrasında da girişin batısındaki mekândan başlayarak ikincil mekânlar numaralandırılmıştır. Yapının güneybatısında yer alan ve taş döşemeli bir zemine sahip olan giriş kısmının doğu duvarındaki kapı açıklığından geçilen bir dar koridor ve bu koridorun çevrelediği bir avlu ile avlunun hemen karşısında yer alan bir ana salon düzenlemesi, plan bakımından incelendiğinde belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. B Yapısının giriş bölümü bir *vestibulum*, üzeri açık avlusu kenarlarında yer alan *postament*ler ve devrilmiş durumdaki sütunlar nedeniyle *peristyl* avlu, bu avluyu kuzeyden ve doğudan çevreleyen koridorlar *portiko*, hemen avlunun aksına konumlandırılmış olan mozaikli ana salon ise *oecus? triklinium?* olarak tarafımızdan adlandırılmıştır (Levha 6, 7a).

B Yapısının duvarları çoğunlukla irili ufaklı moloz taşlarla örülmüştür ancak kapı sövelerinin olduğu noktalarda, duvarların dönüş yaptığı köşelerde, olasılıkla avlunun üzerini açıkta bırakan çatı sistemini avlunun köşelerinde taşıyan payelerde, ana salonun girişinde merkezde yer alan ve üst yapıyı taşıyan iki sütunun yükünü hafifletmek üzere bu geçişin iki yanında, büyük, kalın, kütleli taş bloklar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapıda temel seviyesinden daha yüksek bir ölçüde korunmuş durumdaki duvarların *opus vittatum mixtum* adı verilen duvar örgü tekniğine benzer şekilde, farklı ölçülerde yatay kesme taş bloklar ile yine farklı ölçülerde yatay tuğla blokların bir arada kullanılmasıyla oluşturulduğu görülmektedir (Levha 9b).

Yapının *vestibulumu* olarak düşündüğümüz B1 olarak adlandırılan mekânın kuzey ve güney duvarı 4.20m, doğu duvarı 5.60m'dir. Bölümün güney duvarında yer alan 1.60m genişliğindeki ana giriş kapısının sövelerinin yaklaşık olarak 1.00m yüksekliğinde korunmuş olduğu, kalınlıklarının ise 0.40m olduğu tespit edilmiştir. Roma konutlarında sokağa açılan bir giriş ve ziyaretçiler için bir bekleme odası işlevine sahip olan *vestibulum* (Brödner, 1989: 53, Mau, 1899: 242-243, fig. 111) bu yapıda farklı boyutlarda ve genellikle dikdörtgen biçimli döşeme taşları ile kaplı bir zemine sahiptir. Belirli bir düzende yapılmadığı anlaşılan döşemenin büyük bölümü korunmuş durumdadır (Levha 3, 5, 6).

Vestibulumun içinde kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiş, mekânın kuzey duvarına bitişik yapılmış, uzunluğu 3.50m, yüksekliği 0.85m, derinliği 0.50m olan bir seki bulunmaktadır. Konutun ilk giriş kısmı olan ve yukarıda da sözü edildiği gibi karşılama ve bekleme odası işlevi gören *vestibulumda* sekinin konukların oturması için kullanıldığı düşünülebilir. Ana giriş kapısının hemen iç kısmında yaklaşık 2.30m uzunluk ve 0.50m genişlikte, giriş bölümü zemininden yaklaşık olarak 15cm yükseklikte olan bir basamak görülmektedir (Levha 3, 6).

Vestibulumun batısında 0.90m genişliğinde bir kapı açıklığı ile bu bölüme bağlanan zemini mozaikli bir başka bölüm yer almaktadır. Ancak bu mekânın planı parselin güneybatı köşesinde ve parsel sınırının dışında kaldığı için tam olarak anlaşılammıştır. B4 Nolu Mekân olarak adlandırdığımız bu mekânın zeminindeki mozaığın deseni anlaşılammaktadır (Levha 3).

Vestibulumun arkasında, kuzeyinde avlunun batı *portikosuna* açılan ve parselde mevcut genişliği 3.80m olan ancak batı yarısı parsel sınırının dışında kalan B5 Nolu Mekân bulunmaktadır. Bu mekân 1.50m genişliğe sahip bir kapı ile B2 Nolu Mekânın (*Peristyl* Avlu) batı *portikosuna* açılmaktadır. B5 Nolu Mekânın doğu duvarına bitişik olan ve uzunluğu 1.80m, yüksekliği 0.70m, derinliği 0.50m olan bir seki bulunmaktadır (Levha 3, 6).

Vestibulumun doğu duvarında bulunan 1.60m genişliğindeki kapı açıklığı ve bu kapının 0.60m derinliğindeki eşik taşından *vestibulumun* doğusunda yer alan avluya geçilmektedir. Dikdörtgen şeklindeki avlunun parselde görünen ölçüleri 10.70x13.50m'dir. 10.70m bu mekânın batı kenarıdır, kuzey kenarı ise 13.50m uzunluğunda parsel sınırları içerisinde ölçülebilmektedir. Bu alan aynı zamanda parselde görünen batı kenarı 7.70m, kuzey kenarı 6.50m uzunluğundaki avluyu ve bu avluyu iki taraftan çevreleyen koridor olarak adlandırabileceğimiz geçiş kısımlarını kapsamaktadır. Bu geçiş kısımlarının genişliği her iki tarafta da 2.50m'dir. Avlu da yaklaşık olarak kuzey-güney doğrultuludur. Kenarlarını 0.50m genişliğinde, zeminden 20cm yükseklikte yassı ve dikdörtgen biçimli taşlar çevrelemektedir (Levha 3, 6).

Avlunun güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu olan ve doğu sınırını oluşturan kenarında parsel kesitinde bir *postament* görülmektedir. Avlunun kuzey sınırında ise tam olarak orta hatta yine iki adet *postament in situ* durumda yer almaktadır (Levha 3, 5, 7a). *Postament*lerin arasındaki mesafe 1.60m'dir. Üst yüzeyleri 0.60x0.60m ölçüsünde küp biçimindeki bu *postament*lerden havuzun kuzey kenarında ve orta hatta yer alan *postament*lerin üzerinde ayrıca sütun kaideleri yine *in situ* olarak bulunmuştur. Bu kaideler 0.60x0.60m ölçüsündeki *plinthos*lar üzerinde aşağıdan yukarıya *torus-astragal-trochilos-astragal* sıralamasıyla oluşturulmuş üst çapı 0.50m olan Attik-İon tipi sütun kaideleridir. Kaidelerde *torus* ve *astragal* bezemesizdir (Levha 9a). Bu kaidelerin üzerinde yükseldiği ve avlunun üzerini açık bırakacak şekilde planlanmış olduğunu düşündüğümüz üst yapıyı taşıyan, avlu içine devrilmiş durumda üç adet monoblok, düz, mermerden yapılmış sütun gövdeleri tespit edilmiştir (Levha 3, 5, 7a). Sütunlardan avlu içerisinde ve devrilme yönleri aynı olanların yükseklikleri 3.00m, diğer sütunun yüksekliği ise 3.56m'dir. Sütunların üst çapları 0.40m, alt çapları 0.50m'dir. Bu sütunların alt çapı ile kaidelerin üst çapları aynıdır ve kaidelerin ortasında kurşun akıtma oluşu ve delikleri bulunmaktadır (Levha 8a, 9a). Avlunun içerisinde ayrıca üç adet üst yapı elemanı blokları yer almaktadır. Bu bloklarda ve sütunlardan bir tanesinin üst kısmında yanık izleri görülmekte ve aynı durum A Yapısının güneydoğu köşesinde yer alan ve merdivenle çıkılan platformun zemin taşlarında da görülmektedir (Levha 5). Bu durum alanda küçük çaplı bir yangının söz konusu olabileceğini göstermektedir.

Avlunun güneydoğu köşesi parsel dışında ve modern yolun altında kalmaktadır. Avlunun güney sınırında ise 4.90x1.40 m ölçülerinde bir havuz yer almaktadır. Kesme blok taşlardan yapılan havuzun, arkasındaki duvar ile bağlantılı olan kısmında, olasılıkla kaplama levhalarının yapışmasını ve bunların duvara tutunmasını ve yalıtımı sağlayan harç kalıntıları mevcuttur. Benzer bir havuz uygulaması yine Side'de 'R1' ve 'R2' olarak da anılan 'Konsollu Ev' ve '*Peristyl*li Ev'de de görülmektedir³.

Avlunun kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde yer alan payelerden kuzeydoğu köşedeki payenin tam köşe noktasından 1.20m uzunluğunda güneye ve batıya doğru uzandığı görülmektedir. Benzer bir biçimde kuzeybatı köşedeki payenin de tam köşe noktasından yine 1.20m uzunluğunda doğuya ve güneye doğru uzandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kuzeydoğu ve

³ Karşılaştırma için bkz. Mansel, 1978: 242, resim 267.

kuzeybatı köşelerde yer alan payeler 1.60m yüksekliğinde korunmuş durumdadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde yer alan payeler her biri üst ve alt yüzey kenarları 0.60m ölçüsünde olan kare prizma biçimindeki üç ayrı blok taş ile oluşturulmuştur. Blok taşlardan biri tam olarak avlunun köşe noktasına oturtulmuş ve diğer ikisi de farklı yönlerdeki uzantıları sağlayacak şekilde köşedeki bloğun her iki yanına yerleştirilmiştir. Avlunun güneybatı köşesinde yer alan paye de 1.30m yüksekliğinde korunmuş durumdadır ve tek yönlü olarak 1.00m ölçüsünde kuzeye doğru uzanmaktadır. Bu payenin genişliği ise 0.60m'dir (Levha 3).

Avlunun kuzey kenarında görülen *postament* ve sütun kaideleri ile doğu kenarında görülen *postament* avlunun bir *peristyle* sahip olabileceğini göstermektedir ancak batı kenarında sütun ile ilişkilendirilebilecek bir mimari unsur bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra *vestibulumun* içerisinde, avlunun kuzey ve doğu kenarında bulunan *postament*ler ile aynı özelliklere sahip bir *postament* açığa çıkarılmıştır. Bu *postamentin* yapının kullanım sürecinden sonraki bir dönemde avludan *vestibulum*a taşınmış olduğu düşünülebilir. Söz konusu bulgulardan hareketle avlunun *peristyl* bir avlu olduğunu düşünürsek, batı ve kuzeyinde bulunan koridor benzeri boşlukları *portiko* olarak tanımlayabiliriz. Her ne kadar avlunun doğu kenarı parsel sınırlarının dışında ve modern yolun altında kalsa da, mevcut plan avlunun üç kenarından *portiko* ile çevrelendiğini göstermektedir (Levha 3, 5, 7a).

Avlunun güney kenarında, yapının güney dış duvarına bitişik olarak planlanmış havuzun batı bitiminde sığ bir çukurluk görülmektedir. Bu çukurluğun avluya doğru olan kısmı tam da havuzun bitiminden bir mermer döşeme taşı ile sınırlandırılmıştır. Üzerinin açık olduğunu düşündüğümüz avluda havuzun içinde biriken yağmur suyunun taşması durumunda, ayrıca avlunun içinde biriken yağmur sularının da tahliyesi için bu sığ çukur gider olarak kullanılmış olabilir. Bu sığ çukurun hemen batısında, avlunun batı kenarının dışında, batı *portikonun* güney ucunda, yapının güney ucuna bitişik bir sığ çukur tespit edilmiştir. 2.00x2.50m ölçülerindeki bu sığ çukurun batı kenarında, *vestibulumun* duvarı ile sınırlandırılmış, 0.25m genişliğinde, alçak bir taş örgüsü ile oluşturulmuş oluk açığa çıkarılmıştır. Sığ çukurun kuzey bitiminde, avlunun batı kenarına bitişik durumda, 0.65m çapında oyulmuş bir taş levha ile belirginleştirilmiş kuyu ağzı bulunmaktadır. Çukurluklar ve oluk ile oluşturulmuş bu sistem hem avlunun hem de *portikoda* biriken yağmur sularının tahliyesi için tasarlanmış gibi görünmektedir. Bu olası drenaj sisteminin arazinin eğimi doğrultusunda, 1 Nolu Sokağın altında yer alan kanalizasyon sistemine bağlı olduğu düşünülebilir (Levha 6). *Portikolarda* kuyu önündeki iki taş sırası dışında zeminde döşeme izine rastlanmamıştır. *Portikoların* kesiştiği noktada devrilmiş ve iki parça halinde kırılmış bir sütun yer almaktadır. Sütunun birleştirilmiş uzunluğu 3.50m, alt çapı 0.50m, üst çapı 0.40m'dir (Levha 7a).

Avlunun mermer taban döşemeleri büyük ölçüde tahrip olmuştur. Havuzun taban düzlemini oluşturan taş döşemenin parsel içerisinde görülebilen kısmı, iki kenarından dört adet taş blok ile sınırlandırılmıştır. Havuzun ön cephesinde yer alan taş blokların üst yüzeylerinde birbirlerine metal eklentilerle bağlandıklarını gösteren kenet izleri mevcuttur. Ayrıca havuz tabanında havuzu üç kenardan kaplayan olasılıkla dikey taş plakaların oturtulduğu girintiler de görülmektedir (Levha 5, 7a).

Avlunun kuzeyinde, kuzey *portikoya* açılan ana salon ise 8.00m uzunluğunda, 7.00m genişliğinde dikdörtgen planlıdır. Salon 5.20m genişliğinde ve 0.70m derinliğinde mermerle kaplanmış bir eşik ile avlunun kuzey bitimindeki *portikoya* açılmaktadır. Bu eşik üzerinde, ana salonun girişini vurgulayan iki adet sütun kaidesi *in situ* olarak açığa çıkarılmıştır. Ana salonun güneyinde yer alan giriş kısmında bulunan bu kaidelerin arasındaki mesafe 1.60m'dir. Avlunun kuzey kenarındaki sütun kaideleri ile karşılıklı olan ana salon sütun kaidelerinin simetrik olmadıkları, aynı aks üzerine yerleştirilmedikleri görülmüştür (Levha 3). Ana salonun girişinde yer alan bu sütun kaidelerinin altında *postament* kullanılmamıştır. Avluda yer alan sütun kaideleri ile aynı ölçüde ve aynı özelliklere sahip olan sütun kaidelerinin arasında yer alan 1.60m ölçüsündeki açıklığın tam

ortasında 1.00m yüksekliğinde ve üst ve alt yüzey kenarları 0.60m ölçüsünde, kare prizma biçimli olan tek parça halinde bir blok taş bulunmaktadır. Bu taş ile aynı ölçü ve özelliklere sahip olan birer blok taş da eşğin doğu ve batıdaki bitiminde kullanılmıştır. Eşik üzerinde, eşğin bitiminde yer alan blok taşlara bitişik olarak ve eşğin dış kenarında olacak şekilde, 15cm çapında açılmış yuvalar görülmektedir. Bu yuvalar olasılıkla kapı kanatlarının oturtulduğu yuvalar olmalıdır. Bu durumda B Yapısında ana salonun giriş kısmında bir kapı olduğu söylenebilir (Levha 8a, 9a).

Ana salonun zemini 12.24m kotunda saptanan mozaik ile kaplıdır (Levha 8a, 8b). Mozağin *tesseraları* büyük ölçüde harçla bağlantısını yitirmiş durumdadır. Bazı bölümleri tamamen tahrip olmuştur. *Tesseralar* kırmızı, bordo, beyaz, mavi ve siyah renklindedir. Dikdörtgen bir düzenleme içerisinde ilk önce dış sıralarından oluşan dış çerçeve içerisinde ilmeklerle birbirine bağlanmış, merkezinde artı deseni yer alan dairelerden oluşan bir dış bordür yer alır. Bordürün iç tarafında yine bir dış sırası ve bunun da içinde beyaz renkli bir şerit halinde çerçeve bulunmaktadır. Beyaz renkli çerçeveden sonra giyoşlardan ve dalga bezemeden oluşan kolların meydana getirdiği *meanderler* iç içe geçerek *svastika* oluşturmaktadır. Kısa kenarlarda yan yana iki adet *svastika* ve bunların yanında güney kenarının köşelerinde oluşan paneller içerisinde güneybatı köşede yine ilmekli dairelerin, güneydoğu köşede ise köşeleri ilmekli baklava dilimi deseninin yer aldığı görülmektedir. Kuzeybatı köşedeki panelde yine ilmekli daireler vardır, kuzeydoğu köşedeki panel ise tahrip olmuştur. Mozaikli zeminin uzun kenarlarında iki *svastikanın* ortasında birer panel vardır ve bunlardan batıdaki panelde rozet benzeri bitkisel bir bezeme görülmektedir. Doğu kenardaki orta panel tahrip olmuştur ancak yine de bu panelde de ilmekli dairelerden oluşan bir bezeme göze çarpmaktadır. Mozağin merkezinde 2.00x3.00m ölçülerindeki dikdörtgen panoda, *meanderlerin* kollarında görülen dalga bezeme ve giyoşlar burada ilmekli daireleri meydana getirmektedir. Pano içerisinde ilmekli dairelerden oluşan altı adet panel içinde figürlerin olduğu anlaşılmaktadır ancak tahribattan dolayı bu figürlerden yalnızca güneydoğu köşedeki hayvan figürü günümüze ulaşabilmiştir. Bu mozağin hemen doğusunda, kalp yapraklı sarmaşık dalı bezemesinden oluşan başka bir mozaik bulunmaktadır. Bu mozağin ana salonun doğusunda yer alan 4.20x3.80m ölçülerindeki B9 Nolu Mekânın duvarının hattına uygun olarak yapılmış ve bir boşluk doldurma motifi gibi uygulanmıştır. B9 Nolu Mekânın duvar hattının yamukluğundan dolayı bu ek mozaikte, ana mozaığe yaklaştıkça daralan alanda, bezemenin küçültüldüğü görülmektedir. Bu durum ana salonun mozaikli zeminin oluşturulduğu aşamada bir planlama hatası olduğunu akla getirmektedir (Levha 8a, 8b).

Ana salonun zeminini kaplayan mozaikte görülen *svastika*, *meander*, ilmekli daire, giyoş, sarmaşık dalı gibi bezemelerin benzerleri Perge'de Güney Hamamı'nın *palaestrasının* doğu ve kuzey *portiklerinde*, *Macellum* ve *Macellumun* batısında yer alan *portikte*, Geç Dönem Meydanı Doğu ve Güney Bazilika *portiklerinde* tespit edilen mozaiklerin bezeme repertuarı içerisinde karşımıza çıkmaktadır (Işıklıkaya-Laubscher, 2016: 212-215, 224, resim 9-15, 35). Bu bezemelerden kolları giyoşlardan oluşan *meander*, dalga, köşeleri ilmekli baklava dilimi, ilmekli daire, sarmaşık dalı olarak adlandırılanlar, Perge mozaikleri üzerine yapılan üslup ve tarihlendirme çalışmalarında MS 4. yüzyıla tarihlenen ve 'Perge C' atölyesi olarak tanımlanan atölyenin bezeme repertuarı içerisinde görülmektedir (Işıklıkaya-Laubscher, 2016: 178, 179). İlmekli daire ve sarmaşık dalı bezemelerine ayrıca yine aynı çalışmada 'Perge H' atölyesi olarak tanımlanan ve MS 5. yüzyılın ilk üç çeyreğine tarihlenen atölyenin bezeme repertuarı içerisinde de rastlanmaktadır (Işıklıkaya-Laubscher, 2016: 189, 190).

Ana salonun batısında B6, B7 ve B8 Nolu Mekânlar bulunmaktadır. B6 Nolu Mekân parsel sınırında kaldığı için uzunluk ölçüsü ve planı tam olarak anlaşılamamaktadır ancak mekânın genişliği 2.60m olarak belirlenebilmektedir. B7 ve B8 Nolu Mekânlar yan yana ve ortak duvarlıdır. Aynı zamanda bu mekânlar birer kapı ile ana salona açılmaktadır. B7 Nolu Mekân 2.60x3.00m ölçülerindedir ve tam planı parsel içindedir. Hemen bitişiğinde ve kuzeyinde yer alan B8 Nolu Mekân ise parselin kuzeybatı köşesine denk gelmektedir ve bu nedenle planı ve ölçüleri tespit

edilememiştir. Bu mekânın arka tarafında 1.60m genişliğinde kapı açıklığına benzer bir açıklık vardır fakat devamı parsel sınırının dışında kaldığı için anlaşılammaktadır. B8 Nolu Mekân 1.40m, B7 Nolu Mekân ise 1.10m ölçüsünde birer kapı açıklığı ile ana salona bağlanmaktadır (Levha 3, 7a).

Yapıda uygulanan duvar tekniği ile ilgili en net bilgiye B7 ve B8 Nolu Mekânların duvar örgüleri sayesinde ulaşılabilmektedir. Ortalama olarak 1.50m yüksekliğinde korunmuş olan B7 ve B8 Nolu Mekân duvarları 0.60m kalınlığındadır. Bu duvarların *opus vittatum mixtum* adı verilen duvar örgü tekniğine benzer şekilde, farklı ölçülerde yatay kesme taş bloklar ile yine farklı ölçülerde yatay tuğla blokların bir arada kullanıldığı bir örgü tekniği ile oluşturulduğu görülmektedir (Levha 9b).

Ana salonun güneydoğusunda 4.20x3.35m ölçülerinde, salonun devamı niteliğinde bir girinti yer almaktadır. Buradan 1.20m genişliğinde bir kapı açıklığı ile 4.00x3.30m ölçülerindeki B9 Nolu Mekâna geçilmektedir. Ana salon dışında diğer mekânların zeminlerinde döşemeye rastlanmamıştır. B9 Nolu Mekânın kuzeydoğu köşesinde 2 Nolu Sokağa açılan, 1.50m genişliğinde, mermer bir eşğin yer aldığı arka kapı düzenlemesi bulunmaktadır. B Yapısının 785-19 ve 785-18 Parsellerde tespit edilen kısmının güneybatısında 1 Nolu Sokağa açılan bir *vestibulum* ana giriş, kuzeydoğusunda da 2 Nolu Sokağa açılan başka bir kapı olduğu görülmektedir (Levha 3, 4, 5, 7a).

2. Tarihlendirme

Peristyl avlulu evde avlunun kuzey *portikosunun* batı ucunda 12.11m kotundaki taban üzerinden tarihlenebilir nitelikte 2 adet seramik ele geçmiş ve bunların MS 6-7. yüzyıla ait olduğu anlaşılmıştır⁴. Söz konusu seramikler taban üzeri malzeme oldukları için yapının son kullanım evresi ile ilişkilendirilebilir. Bunun yanı sıra yapıda tarihlenebilir nitelikte bazı mimari unsurların varlığı da göze çarpmaktadır. B2 Nolu Mekânda avlunun kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı köşesinde tespit edilen köşe paye uygulaması, ilk evresi MS 4. yüzyıla tarihlenen Ksanthos’taki ‘The House of the Lycian Acropolis’ olarak adlandırılan konut yapısında, *peristylli* avlunun köşesinde açığa çıkarılmıştır (Manière-Lévêque, 2005: 476, Fig. 1). Ayrıca B3 Nolu Mekânın zemininde tespit edilen taban mozağında görülen bezemelerin stilistik açıdan benzerleri ‘Perge H’ atölyesi olarak adlandırılan atölyenin mozaik bezeme repertuarı içerisinde görülür. Bu atölyenin ürettiği mozaikler MS 5. yüzyılın ilk üç çeyreğine tarihlenmiştir (Işıklıkaya-Laubscher, 2016, 189, 190). Ancak söz konusu veriler, yapının inşa tarihini kesinleştirebilmek için yeterli değildir. Bu nedenle şimdilik, bu verilerin, yapının MS 4-5. yüzyılda inşa edildiğine? veya onarım gördüğüne? işaret ettiğini söylemek mümkündür. Side’nin özellikle MS 5. yüzyılda yoğun bir yapılaşma süreci yaşaması⁵, bu noktada yapının inşa veya onarımı için MS 5. yüzyılın öne çıkmasına neden olmaktadır. Yapıda açığa çıkarılan arkeolojik bulguların MS 7. yüzyıla birlikte kesilmesi⁶ yapının bu yüzyılda terk edilmiş olduğunu göstermektedir.

3. Analoji

Peristyl avlulu evin kuzey-güney doğrultusundaki ana giriş (*vestibulum*), arka kapı, avlu (*peristyl* avlu) ve ana salonu (*oecus/triklinium*) içeren merkezi planının bütünüyle ortaya çıkarılmış olması, bu yapının Side’nin sahip olduğu antik dönem konut planı çeşitliliğine katkıda bulunması açısından son derece önemlidir. Ayrıca yapının hem önünde hem de arkasında yer alan sokaklara

⁴ Yapıda ele geçen tarihlenebilir nitelikteki seramikler için ayrıca bkz. Özcan, 2022: 253-260.

⁵ Side’de MS 5. yüzyılda yaşanan yoğun imar faaliyetleri için bkz. Alanyalı ve Yurtsever, 2020: 55; Yıldırım, 2013: 120, 131, 201, 209, 222; Alanyalı, 2016: 434, 435; Yurtsever, 2021: 282; Nollé, 2001: 467-471; Yıldırım, 2017: 199. Side’de MS 6. yüzyılda yaşanan imar hareketliliği ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Alanyalı, Piesker ve Erkoç, 2014: 94-95; Alanyalı, 2014a: 97; Alanyalı, 2014b: 456; Scherrer ve Lohner-Urban, 2016: 258; Alanyalı, Alanyalı ve Şen, 2010: 96; Alanyalı ve Şen, 2011: 439; Alanyalı, 2017: 189, 192; Yurtsever, 2021: 7, dn. 24.

⁶ Yapı ile ilgili kronolojik değerlendirmeler için ayrıca bkz. Özcan, 2022: 245-246.

açılan diğer iki yapının da konut olduğu düşünülürse, bu üç yapıda ikamet eden ailelerin arasında bir komşuluk ilişkisinden de bahsedilebilir. Bunun yanı sıra yapının hem ana giriş kapısının hem de arka kapısının kuzeyindeki ve güneyindeki diğer yapılar ile karşılıklı olmaması, konutun özel alanlarının ve ailenin ev hayatının izole edilmesi yönünde bir çaba olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yapının *vestibulumunun peristyl* avlu ve ana salon ile aynı aks üzerinde olmaması, *vestibulumda* ziyaretçilerin beklemesi için kullanıldığını düşündüğümüz seki ve bu mekânın evin diğer bölümlerini ana giriş kapısından direkt görünmeyecek şekilde izole etmesi de mahremiyet olgusunu destekleyen diğer unsurlardır (Levha 4).

Atriumlu konutlarda *vestibulum-fauces-atrium (impluvium)-tablinum* bölümlerinin aynı aks üzerinde olması, bu konut geleneği için belirleyicidir. Bu tip konutlarda yapının girişinde bulunan bir kişinin bu noktadan baktığında aynı aks üzerindeki bölümleri görebilmesi, bu bölümlerin daha çok ziyaretçilerin ağırlanması için kullanılan dışa açık birimler olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu birimler aile reisinin işlerini yürüttüğü ve iş görüşmelerini de yaptığı bölümlerdir. Roma sosyal yaşantısı içerisinde *patronus* ve *cliens* arasında *clientela* olarak anılan, karşılıklı güven ve sadakate dayalı bir ilişki bulunmaktaydı. Bu çerçevede *cliens* her sabah *patronusun* evine giderek onu selamlardı ve bu *salutatio* adıyla anılan bir ritüeldi (Wallace-Hadrill, 1994: 12). Bunun yanı sıra aile reisinin görüşmeleri bittikten sonra evin hanımı ve çocukları hem günlük işler hem de ev içi aktiviteler için yine aynı alanları kullanırlardı (Cooper, 2007: 14). Roma konutlarının kamusal yaşamın içerisinde bu şekilde yer alıyor olması, Hellen konutlarının fonksiyonu ile anlayış ve gelenek açısından keskin bir farklılık ortaya koymaktadır (Wallace-Hadrill, 1994: 12). Nitekim Hellenistik geleneğe dayalı *peristyl* avlunun merkezi konumda olduğu konut tipinde, bu birimin aile için bir mahremiyet alanı olduğu düşünülmektedir (Ellis, 2002: 76).

Peristyl avlu geleneğinin Anadolu'daki Hellenistik, Roma ve Geç Roma dönemi evlerine Hellenistik dönem Delos evlerinden uyarlandığı genel olarak kabul edilmektedir. Üzeri açık bir avlu ve bu avluyu çevreleyen *portikolardan* oluşan *peristyl* avluların tabanında sütunların oturduğu basamakların avluyu çevreleyerek bir havuz oluşturduğu görülür. Roma konut planına Etrüsk konut ve mezar planından geçiş yaptığı düşünülen *atrium* kavramı ile *peristyl* avlu arasında bir köken sorunu vardır. *Atriumlarda impluvium-compluvium* sistemi ile *peristyl* avluda da havuzcuklu bir avlu tabanı ve avlunun üzerini açıkta bırakan çatı sistemi anlayış açısından son derece yakındır. MÖ 3. yüzyılda İtalya'da Campania bölgesinde erken örnekleri görülen *impluvium-compluvium* sisteminde *atriuma* sütunların eklenmesinde Hellenistik dönem Doğu Akdeniz konut geleneğinin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Etrüsk tapınaklarından Roma konut mimarisine uyarlandığı düşünülen *impluvium-compluvium* sistemi ile Delos'taki *peristyl* avlu tabanında görülen *impluvium* benzeri havuzcuk uygulamasından hangisinin diğerini etkilemiş olabileceği konusu tartışmalıdır (Zeyrek, 2005: 46, 47). Bunun yanı sıra güncel çalışmalarda, İtalya'daki Pompeii ve Herculaneum gibi kentlerde İtalic bir konut tipi olarak tanımlanan ve standartları da belirlenen *atriumlu* konut geleneğine, Roma İmparatorluğu'nun sınırları genişledikçe, Hellenistik dönem konutlarına özgü *peristyl* avlu kavramının adapte edildiği ifade edilmektedir. Bu adaptasyon sonucunda hem *atrium* hem de *peristyl* avluya sahip olan bir konut geleneğinin ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Anderson, 2013: 200, 201). Bunun yanı sıra Pompeii konutları özelinde değerlendirildiğinde, bir avlunun *atrium* olarak adlandırılabilmesi için *impluviumun* ve *impluvium* ile aynı aks üzerinde yer alan *tablinumun* belirleyici faktörler olduğu genel olarak kabul görmektedir. Bu nedenle *atrium* ve *peristyl* uygulamasının arasında bir bağlantı kurulamayacağı yönünde görüşler de mevcuttur. Hem *peristyl* avluya hem de *atriuma* sahip olan konutlara Ephesos Yamaç Ev I'den bir örnek verilebilir (Zeyrek, 2005: 46, 47).

Peristyl avlulu Roma ve Geç Antik Çağ konut örnekleri Anadolu'daki pek çok yerleşimde tespit edilmiştir. Anadolu'daki Roma evlerinin tipolojisine dayanan bir çalışmaya göre Rhodos tipi

peristyl; Pergamon'da Attalos I'nin Sarayı⁷, Erythrai'de Roma Villası⁸, Miletos'da *Peristyl* Avlulu Ev⁹, Ephesos'da Yamaç Evler II'de B1-16 Evi¹⁰ gibi yapılarda görülmektedir. Aynı tipoloji çalışmasında '*Normal Peristyl Avlulu Tip*' olarak sınıflandırılan konutlar ise Pergamon Akropolis'te yer alan Eumenes II'nin Sarayı, Pergamon Orta Şehir'de *Peristyl* Ev II¹¹, Aşağı Şehir'de Konsül Attalos'un Evi, Aşağı Agora'nın batısındaki yapılarıdır¹². *Peristyl* avlulu konutlar için yapılan bu tipolojide Ephesos Yamaç Ev I'de C1-7, Yamaç Ev II'de A1-12, C1-3, D1-7 evleri¹³ ile Side'deki R1 ve R2 evleri¹⁴ '*Tam Olmayan Peristyl Avlulu Tip*' olarak tanımlanmıştır (Gürler, 1987: 86-89). Avlu tabanında *impluvium* bulunan evler için de Antiokheia'da *Atriumlu* Ev ve Nazar Evi¹⁵, Zeugma¹⁶, Perge¹⁷ ve Side¹⁸, Ephesos Yamaç Ev I ve II¹⁹, Klaros²⁰, Hierapolis'de²¹ yer alan konutlar örnek olarak gösterilmektedir (Zeyrek, 2005: 48). Ayrıca yukarıda değinilen tipoloji çalışmasında '*Normal Peristyl Avlulu Tip*' olarak sınıflandırılan konutlara Laodikeia'da açığa çıkarılan, Roma İmparatorluk dönemi ve Geç Antik Çağ evreleri olan A Evi kompleksi içinde yer alan 1 Nolu Ev örnek olarak eklenebilir²². Metropolis'te MS 2. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş ve MS 4. yüzyıl başlarına kadar kullanılmış olan bir *peristyl* avlulu ev de Anadolu'nun antik çağ konut mimarlığına güncel verilerle katkı sağlamaktadır²³.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan *peristyl* avlulu evi plan açısından yine Side örnekleri ile karşılaştırmak gerekirse, bu yapının Side'de 'R1' ve 'R2' olarak da anılan konutlardan '*Peristylli* Ev' ile bazı noktalarda benzerlik bazı noktalarda farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin; '*Peristylli* Ev' ile çalışmamızın konusunu oluşturan *peristyl* avlulu evde avlunun konumu farklıdır, çünkü '*Peristylli* Ev'de avlu yapının ortasında yer almaktadır. Çalışma konumuzu oluşturan yapıda ise avlu, güney dış duvara dayalı ve üç kenarlıdır (Levha 4). *Portiko* '*Peristylli* Ev'in avlusunun iki kenarındadır, ancak B Yapısında, her ne kadar avlunun doğu kenarı parsel sınırlarının dışında ve modern yolun altında kalsa da, mevcut plan avlunun üç kenarından *portiko* ile çevrelendiğini göstermektedir²⁴. Buna karşın avlunun kareye yakın planı, köşelerinde yer alan taşla örülmüş payeler ve avluda kullanılan sütunlar, çalışma konumuzu oluşturan B Yapısının '*Peristylli* Ev'in avlusu ile benzerlik gösteren noktalarıdır²⁵.

Yapının ana salonunun bir *oecus* veya *triklinium* mu olduğu noktasında kesin bir yargıya varılamamaktadır. Bilindiği üzere bu iki terim esasen antik çağ konutlarında yemek salonu, şölen salonu veya ana salon işlevi gören mekânların tanımlanması için kullanılmaktadır. Genellikle *peristyl* veya bahçeye bakan *triklinium*, yapının ana salonu için daha uygun bir terim olarak görünse de yapının plan açısından yakın benzeri olan Knossos'taki Villa Dionysos'ta ana salon *oecus* olarak adlandırılmıştır. Avlunun kuzey bitimindeki *portikoya* açılan ana salonun varlığı, bu

⁷ Plan için bkz. Durm, 1910: 472.

⁸ Plan için bkz. Gürler, 1987: Şekil 10.

⁹ Plan için bkz. Zeyrek, 2005: Resim. 22.

¹⁰ Plan için bkz. Strocka, 1977: Figür. 30.

¹¹ Plan için bkz. Zeyrek, 2005: Resim 12.

¹² Plan için bkz. Gürler, 1987: Şekil 1, 3-8.

¹³ Plan için bkz. Jobst, 1977: Figür 26, 64, 173, 200.

¹⁴ Plan için bkz. Mansel, 1978: Resim 267.

¹⁵ Plan için bkz. Stillwell, 1961: Figür 16.

¹⁶ Plan için bkz. Dilaver, 2020: 320, Figür 7, 323, Figür 10.

¹⁷ Plan için bkz. Zeyrek, 2005: Resim. 8.

¹⁸ Plan için bkz. Mansel, 1978: 240.

¹⁹ Plan için bkz. Lang-Auinger, 1994: Figür 13; Lang-Auinger, 1996: Figür. 77.

²⁰ Plan için bkz. Şahin, 1998: Levha 2, Resim 12.

²¹ Plan için bkz. Ferrero, 1995: 350, Plan 1.

²² Plan için bkz. Şimşek, 2013: 309-311, Resim 422-424.

²³ Plan ve detaylı bilgiler için bkz. Aybek, Arslan, Gülbay, 2021: 155-160, 4, Fig. 2.

²⁴ Karşılaştırma için bkz. Mansel, 1978: 242, Resim 267.

²⁵ Karşılaştırma için bkz. Mansel, 1978: 242, Resim 267.

yapıyı mimari düzenleme açısından MS 1. yüzyılda inşa edilip MS 2. yüzyılda onarım gören ve MS 200'de bir deprem ile yıkılan Knossos'taki Villa Dionysos ile yakınlaştırmaktadır. Bu yapıda *peristyl* avlu yapıya MS 2. yüzyıl düzenlemesinde eklenmiştir ve tam da *oecus* olarak adlandırılan ana salonu ile karşılıklıdır (Paton, 1998: 125, 126). Knossos'taki yapıda *oecus*un önünde yer alan ve girişi vurgulayan iki sütun ile karşısında yer alan *peristylli* avlunun sütunları simetrik değildir. Bu durum Villa Dionysos'ta *peristyl*in yapıya sonradan eklenmesi nedeniyle aksialitenin bozulmasıyla izah edilmektedir (Paton, 1998: 126). Aynı durum B Yapısında da kendisini göstermektedir. Bu nedenle avlu *peristyl*inin yapıya sonradan eklendiği düşünülebilirse de sütun kaideleri her iki bölümde de aynı oldukları için eş zamanlı planlanmış gibi görünmektedir. Bu durumda B Yapısında avlunun *peristyl* ile ana salonun girişindeki iki sütun arasında bir simetri kaygısı duyulmamış olduğu söylenebilir. Knossos Villa Dionysos'ta da avlunun ve *oecus*un merkezî bir konumda olduğu ve bu açıdan da B Yapısı olarak da adlandırdığımız *peristyl* avlulu ev ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Paton, 1998: 125).

Peristyl avlulu evde ana salonun zeminini kaplayan mozaik daha önce de sözü edildiği üzere 'Perge H' atölyesi üretimi olarak nitelendirilen mozaikler ile bezeme repertuarı açısından benzerdir. Yapıdaki mozaik ile Perge örnekleri arasında görülen benzerliğin teknik açıdan ve üslup açısından da varlığının sorgulanması için bu mozaik için detaylı bir teknik çalışmaya tabi tutulması gerekmektedir. Side Antik Kenti kazı ve yayın çalışmaları kapsamında ileride gerçekleştirilecek mozaik odaklı çalışmalar bu noktadaki soru işaretlerine cevap bulunmasını sağlayacaktır. 'Perge H' atölyesinin üslup açısından yakın örnekleri, bu konuda sürdürülen detaylı çalışmalar sayesinde Anadolu'nun güney kıyıları ve batısındaki bazı yerleşimler ile Yunanistan, Ege Adaları, Kıbrıs, Suriye, Filistin, Ürdün'de tespit edilmiştir (Işıklıkaya-Laubscher, 2016: 180-181, 190). Perge mozaikleri için üslup açısından kurulan bu paralellik hiç kuşkusuz ki Pamphylia Bölgesinin en büyük liman kentlerinden Side'nin mozaikleri için de geçerli olabilir. Daha önce de sözü edildiği üzere, Side mozaikleriyle ilgili ileride yapılacak detaylı ve kapsamlı çalışmalar sayesinde teknik, üslup ve stil kritiği açısından birçok soru cevaplanabilecektir.

4. Sonuç ve değerlendirme

Dea Roma Kült Tapınağı, Tykhe Tapınağı ve ticaret *agorası*, hamam-*gymnasium* kompleksi olarak da adlandırılan M Yapısı gibi kamu yapılarının yoğunlaştığı tiyatro ve çevresine oldukça yakın bir konumda olan parsellerde açığa çıkarılan yapıların sivil mimari örnekleri olması, kentte tiyatronun güneyinde bir konut alanının oluşturulmuş olduğunu göstermektedir. Bu veriler, kentin günlük yaşamının yarımada üzerinde sürdürüldüğünü göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu çalışma kapsamında kazı sonuçları değerlendirilen 785-19 ve 785-18 Parsellerde 1 ve 2 Nolu Sokaklara açılan A Yapısı, B Yapısı ve C Yapısının bir *insula* düzenlemesi içerisinde planlandığı anlaşılmaktadır. Bu sokaklardan 1 Nolu Sokağın doğuda yer alan C Caddesi'ne bağlanıyor olması, kentte Geç Antik Çağ'da gelişkin bir cadde ve sokak organizasyonunun varlığını göstermektedir. Yani her iki parselde yer alan konutlarda yaşayan insanlar kısa bir yürüme mesafesi ile kentin ana caddesine ulaşabiliyordu.

Parsellerde yer alan 1 ve 2 Nolu Sokaklarda zemini oluşturan taş plakaların aynı zamanda sokakların altında yer alan atık su kanallarının üzerini örttüğü anlaşılmaktadır. Bu sokaklarda aynı zamanda sokağa açılan yapıların duvar diplerinde pişmiş toprak künkler ile oluşturulmuş temiz su sisteminin varlığı da tespit edilmiştir. Bu künkler vasıtasıyla taşınan temiz suyun yapılara girişinin nasıl sağlandığı noktasında sağlıklı bir veri bulunmamaktadır. Ancak bu sokak düzenlemeleri bize, Side'de kapsamlı bir cadde-sokak organizasyonunu ve bununla birlikte bir kentin en büyük ihtiyaçlarından olan temiz su ve atık su sistemi gibi alt yapı sorunlarının çözülmüş olduğunu göstermektedir.

Geç Antik Çağ konutlarında Hellenistik konut mimarisinin geleneğinin en belirgin unsuru olan *peristyl* avlu geleneğinin Side'nin Geç Antik Çağ konut mimarisine yansıdığı görülmektedir. A

Yapısı, B Yapısı ve C Yapısının kapı açıklıklarının karşılıklı olmayışı özel hayat ve mahremiyet olgusuna önem verildiğini göstermektedir.

Side, tarihinin her döneminde hem doğu hem de batı ile ticari ilişki içerisinde olmuştur. Doğu Akdeniz havzasında doğudan batıya doğru devam eden kıyı ticaret rotasının Anadolu'nun güney kıyılarındaki en önemli limanlarından biri olan Side'nin bu konumu, kentin sosyal ve kültürel yaşamında hem doğulu hem de batılı unsurların varlığına neden olmuştur. Side'nin doğuda Kuzey Afrika, Levant, Kuzey Suriye, Kıbrıs, Kilikya, batıda ise Fransa ve İspanya'nın güney kıyılarından İtalyan Yarımadası'na ve oradan Ege Denizi'nin güneyinde Girit'e ve Likya'ya, kuzeyinde ise Pisidia'ya uzanan etkileşim ağına açık bir liman kenti olması özellikle kentin *pantheonuna* yansımıştır. Bu doğrultuda son dönem kazılarının sonuçlarıyla kentin konut planlarında görülen çeşitlilik de aynı ticari, sosyal ve kültürel etkileşim ağının sivil mimariye yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan *peristyl* avlulu ev ise, konut mimarisinde görülen *peristyl* avlu geleneğinin kökeni düşünüldüğünde hem dönemin sivil mimari anlayışına hem de kentte var olan batı kökenli mimari unsurların sivil mimariye yansımalarına bir örnek olarak gösterilebilir.

Kaynakça

- Alanyalı, F. S., Alanyalı, H. S. ve Şen, D. (2010). Tak ve çevresi. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 8, 96-97.
- Alanyalı, F. S. ve Şen, D. (2011). Tak ve çevresi. *Kazı sonuçları toplantısı*, 32(2), 439.
- Alanyalı, F. S., Piesker, K. ve Erkoç, S. (2014). Attius Philippus suru. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, (12), 94-96.
- Alanyalı, F. S. (2014a). Müze alanı kazısı. *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, (12), 96-97.
- Alanyalı, F. S. (2014b). Üç havuzlu çeşme ve arkasındaki su yapıları (Side Müzesi'nin girişinin güney kısmı). *Kazı sonuçları toplantısı*, 35(1), 456-457.
- Alanyalı, F. S. (2016). Side Dionysos (?) Tapınağı ışığında tiyatro ile çevresinin kentsel değişimi ve dönüşümü. *Olba*, (24), 419-450.
- Alanyalı, F. S. (2017). Side. Bir kentin kayboluşunun hikâyesi. *Arkeoloji ve Sanat*, (155), 187-196.
- Alanyalı, H. S. ve Yurtsever, A. (2020). Pamphylia Bölgesi ve Side'nin tarihi coğrafyasına genel bir bakış. M. E. Altınsapan ve B. Y. Olcay Uçkan (Ed.), *Canan Parla Armağanı* içinde (ss. 37-63). İstanbul.
- Anderson, J. C. (2013). *Roman architecture in provence*. New York: Cambridge University Press.
- Aybek, S., Arslan, B., Gülbay, O. (2021). *The Peristyl House of Metropolis*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Brödner, E. (1989). *Wohnen in der Antike*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Cooper, K. (2007). Closely watched households: Visibility, exposure and private power in the Roman domus. *Past and Present Society*, (197), 3-33.
- Dilaver, M. (2020). The houses of Zeugma in Late Antiquity: Social, cultural and economic changes. K. Görkay (Ed.), *Zeugma* içinde (ss. 312-327). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Durm, J. (1910). *Handbuch der architektur. Die baukunst der Griechen*. 1. Band, Leipzig: Alfred Kröner Verlag.
- Ellis, S. P. (2002). *Roman housing*. London: Duckwort.

- Ferrero, D. de B. (1995). Frigya Hierapolis'i 1993 kazı ve restorasyonları. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16(2), 345-360.
- Gürler, B. (1987). *Anadolu'da Roma dönemi evleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Işıklıkaya-Laubscher, I. R. (2016). Perge mozaik atölyeleri ve Akdeniz havzası mozaik ekolleri içerisindeki yeri. *Adalya*, (19), 169-227.
- Jobst, W. (1977). *Römische Mosaiken Aus Ephesos I. Die Hanghäuser des Embolos. Forschungen in Ephesos VIII(2)*. Wien.
- Lang-Auinger, C. (1994). Nachgrabungen im Hanghaus 1 und 2. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, (63), 20-21.
- Lang-Auinger, C. (1996). *Hanghaus 1 in Ephesos: der Baubefund. Forschungen in Ephesos 8(3)*. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Manière-Lévêque, A. M. (2005). The House of the Lycian Acropolis at Xanthos. In L. Lavan, L. Özgenel, A. Sarantis (Ed.), *Housing in Late Antiquity (Late Antique Archaeology)* (pp. 475-494). Leiden: Brill Publishing.
- Mansel, A. M. (1978). *Side, 1947-1966 yılları kazıları ve araştırmalarının sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mau, A. (1899). *Pompeii: Its life and art*. New York: Macmillan.
- Nollé, J. (2001). *Side im alertum. Geschichte und zeugnisse II*. Bonn.
- Özcan, F. Ç. (2022). *Side Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı 779-14, 798-1, 785-19 ve 785-18 Kazılarının Seramikler Işığında Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Paton, S. (1998). The Villa Dionysos at Knossos and its predecessors. *British School at Athens* (2), 123-128.
- Scherrer, P., Lohner-Urban, U. (2016). Doğu Kapısı. *Kazı sonuçları toplantısı*, 37(1), 257-258.
- Stillwell, R. (1961). Houses of Antioch. *Dumbarton Oaks Papers*, (15), 45-57.
- Strocka, V. M. (1977). *Die Wandmalerei der Hanghäuser in Ephesos. Forschungen in Ephesos VIII(1)*. Wien.
- Şahin, N. (1998). *Klaros/Apollon Klarios bilicilik merkezi*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. (2013). *Laodikeia (Laodiceia ad Lycum). Laodikeia Çalışmaları*, 2. İstanbul: Ege Yayınları.
- Wallace-Hadrill, A. (1994). *Houses and society in Pompeii and Herculaneum*. New Jersey: Princeton University Press.
- Yıldırım, Ş. (2013). *Side antik kentinin Bizans Dönemi dini mimarisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldırım, Ş. (2017). Mimari plastik veriler ışığında Erken Bizans döneminde Side'de sütunlu caddelerin onarımı. *Seleucia*, VII, 187-206.
- Yurtsever, A. (2021). *Side Gymnasiumu (M Yapısı), mimari araştırmalar ve araştırmaların sonuçları. Side Antik kenti araştırmaları I*. H. S. Alanyalı ve F. S. Alanyalı (Ed). İstanbul: Ege Yayınları.

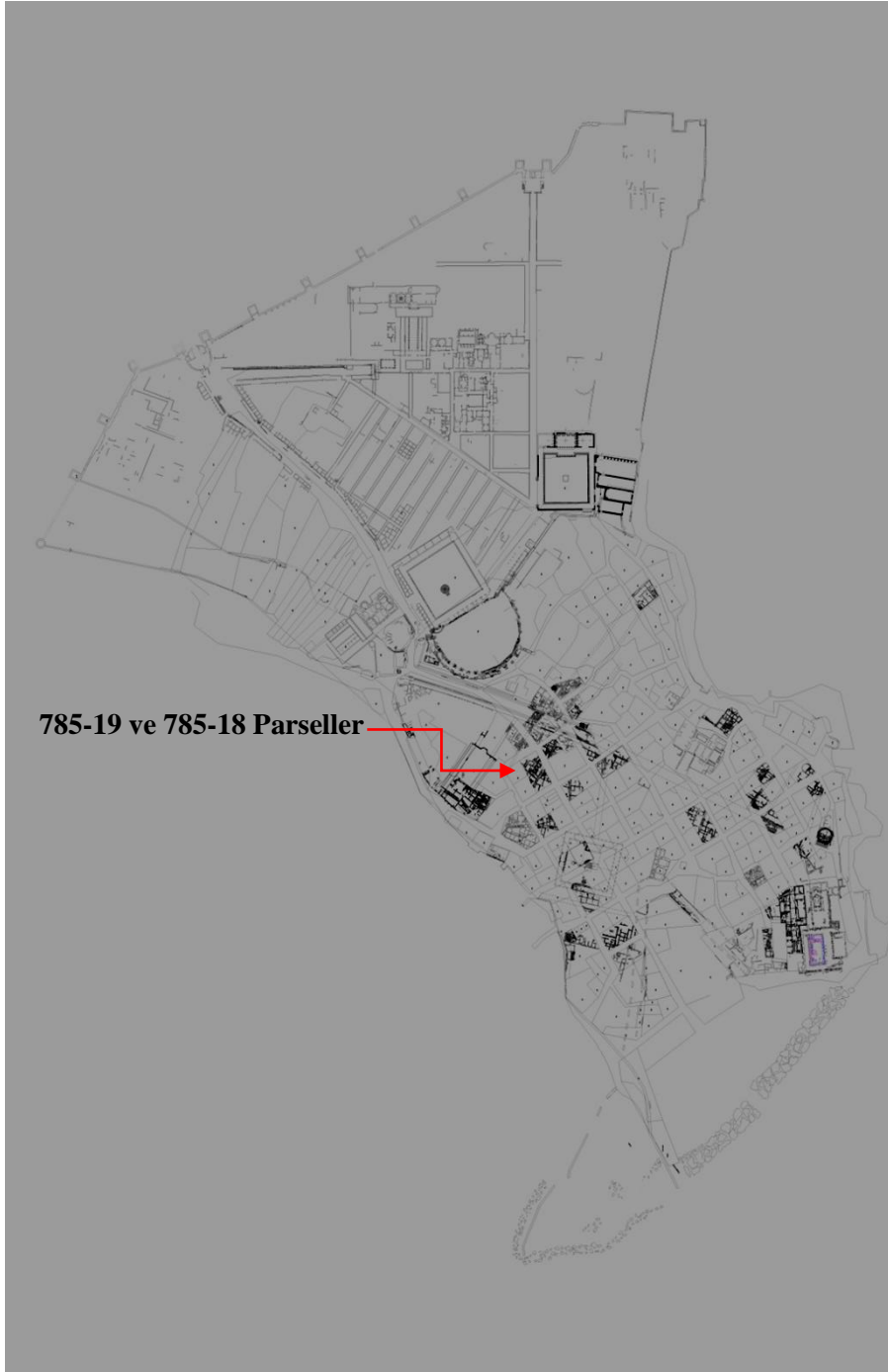
Antik aę Konut Mimarisine Side'den Bir rnek: *Peristyl* Avlulu Ev

Zeyrek, H. (2005). *Anadolu konut mimarisinde portikolu avluların gelişimi ve değişimi 'mimari açıdan bir değerlendirme'*. İstanbul: Ege Yayınları.

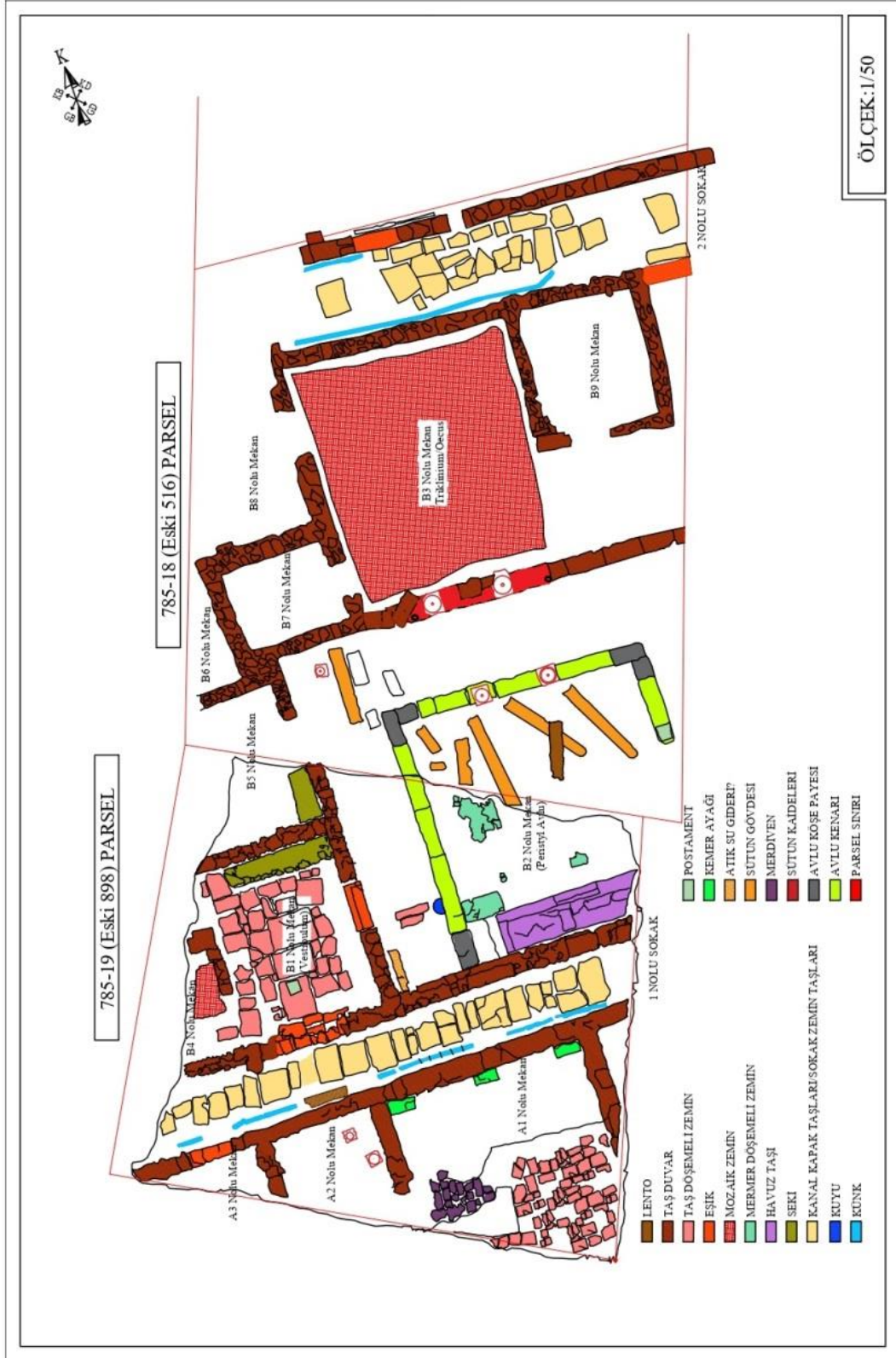
Levha 1

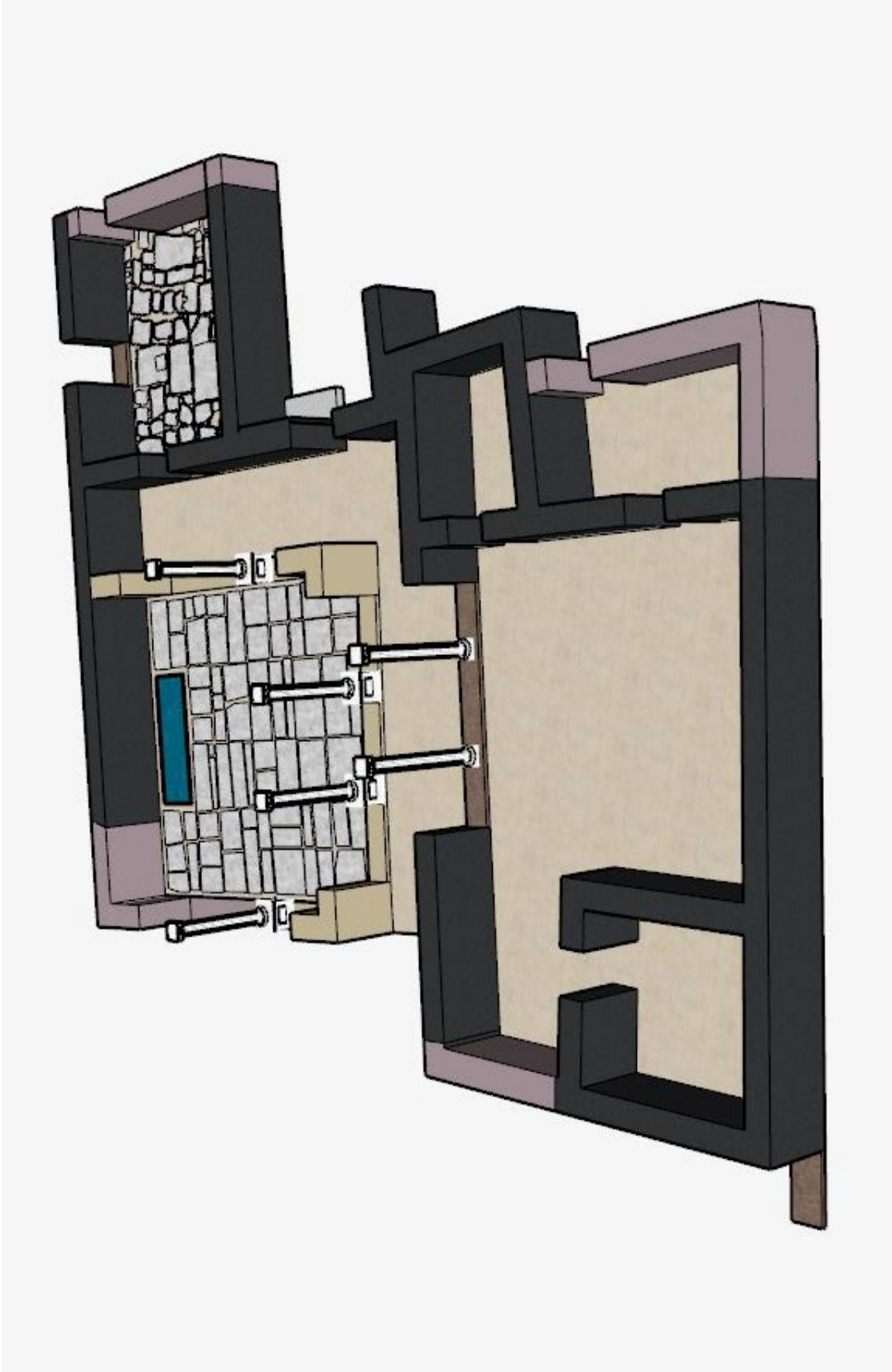
Levha 2

Levha 3

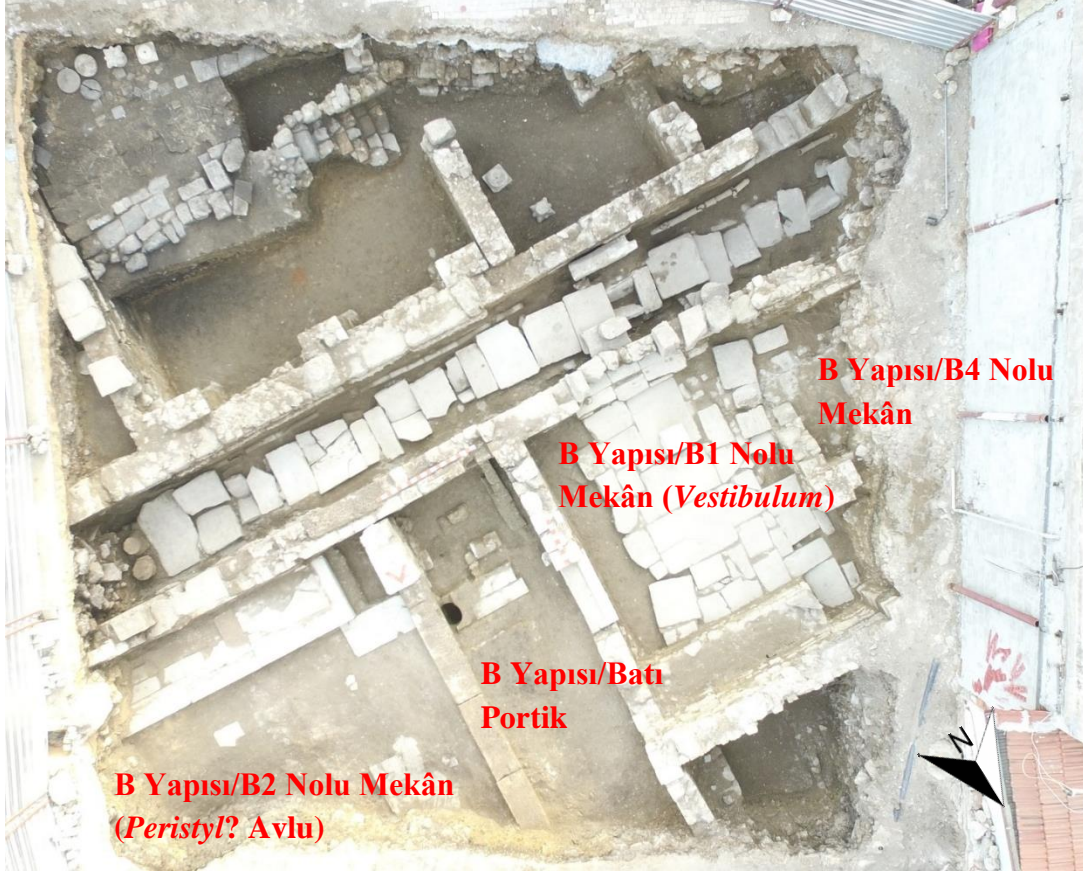
Levha 4

Levha 5

Levha 6

Levha 7

a

b

Levha 8

a

b

Levha 9

a

b

